

Hany Havlíkové

**Reflexe vzpomínek na rasovou propagandu.
Analýza reflexe rasové propagandy v letech 1938-1945 na základě
rozhlasových propagandistických pořadů a rozhovorů s pamětníky
– studenty Obchodní akademie v Plzni**

FHS UK v Praze,
2011, vedoucí práce: Mgr. Marco Stella

Předložená diplomová práce Hany Havlíkové se zabývá českou rasovou, resp. antisemitskou propagandou za druhé světové války na území protektorátu. Konkrétně se soustřeďuje jednak na mapování propagandy ze strany tehdejšího českého protektorátního rozhlasu (Radiojournalu), a jednak na reflexi této propagandy na základě rozhovorů se zvoleným vzorkem pamětníků, tj. tehdejších dospívajících středoškoláků. Hlavním cílem práce je právě analýza a zhodnocení současných reflexí pamětníků, kde hlavním pramenem jsou metodicky vedené rozhovory se sedmi žijícími válečnými absolventy Obchodní akademie v Plzni. Předpokladem těchto rozhovorů pak bylo seznámení s propagandistickými pořady Radiojournalu, kde hlavním pramenem byly dochované záznamy pořadů, mluvené nebo tištěné, z archivu Českého rozhlasu.

První kapitola podrobně představuje metodiku vedených rozhovorů – kritéria výběru informátorů, pozici výzkumníka, vypracování otázek atd. Druhá kapitola shrnuje historické souvislosti protektorátní situace a rozhlasového vysílání v Československu i protektorátu. Těžiště a vlastní přínos práce přináší třetí a čtvrtá kapitola. Třetí kapitola seznamuje s dochovanými antisemitsky motivovanými rozhlasovými pořady, jejichž souhrn autorka doplňuje užitečnými informacemi o jejich hlavních aktérech. Tato pasáž je informačně přínosná a je založena na autorčině bádání v archivu Českého rozhlasu. Vystupuje zde jako zásadní přednáškový cyklus, vysílaný protektorátním rozhlasem na podzim 1941, nepochybně v souvislosti s příchodem R. Heydricha jako zastupujícího říšského protektora (tato vazba ale není v práci blíže zohledněna; v jednom z rozhovorů dokonce bez komentáře nesprávně uváděn jako Hendrich). Přednášky tohoto cyklu jsou pak doplněny a orámovány informacemi o pořadu z předválečné doby o českožidovském hnutí, resp. o židovské problematice bezprostředně po osvobození z jara 1945. Čtvrtá kapitola naopak analyzuje kontext, náplň a přínos rozhovorů s pamětníky. Naráží sice na věcně malý přínos vzhledem ke zvolenému tématu, nicméně autorka zde obezřetně vyzdvihla nejen společné rysy ve zpětném hodnocení narátorů celkem běžných a nijak překvapivých stereotypů ve vnímání dobové propagandy a antisemitismu, ale také generační zkušenost vnímání funkcí rozhlasu, jeho místa v každodennosti rodinného života, protektorátní atmosféry apod. Ačkoli tedy informační či věcný přínos k hlavnímu tématu je v podstatě minimální, i tak mají zachycené výpovědi svou hodnotu, a autorka je dokázala zdařile charakterizovat a vystihnout nápadné spojovací prvky. Pátá kapitola v podobě Závěru pak shrnuje aspekty výzkumu, zaměřené na výpovědi narátorů v kontextu konkrétních projevů antisemitismu. Práci doprovázejí přílohy zejména v podobě pečlivého záznamu rozhovorů a profilů narátorů.

Autorka postupovala samostatně, jedná se o její původní zpracování, využila archivní materiály, primární i sekundární literaturu, zprostředkovala či shrnula v ní zajímavé informace, práce je rovněž psána srozumitelně a bez závažnějších gramatických chyb. Po této

stránce si zasluhuje doporučení k obhajobě. Nicméně nestačí to na pouze pozitivní hodnocení. Úkolem oponenta je vznést i kritické námitky, učiním tak s určitou přísností.

Předložený exemplář postrádá číslování stránek (což oponentovi znemožňuje odkazování na příslušná místa). Práce trpí i dalšími formálními nedostatky: zejména vůbec nerozumím dvojímu typu odkazů jednak na poznámky p.č. a jednak další římskými číslicemi za text, kde se vyskytují tytéž literární zdroje (tyto odkazy jsou nepochopitelně umístěny v Příloze IV a nadepsány Rozhovory s účastníky); tato ledabylost se pak promítá i do nepřesností v odkazech – použitá literatura nerozlišuje primární a sekundární literaturu, nejsou přehledně rozlišeny zvukově dochované nahrávky a publikované záznamy.

Větší problém spočívá v metodickém vymezení práce. V úvodu se sice hovoří o „diskursivní analýze“ nebo je poněkud módně citován Foucault, chybí ale zakotvení, objasnění oborového přístupu; zde mám na mysli zejména fakt, že práce vznikala v oboru antropologie a že autorce zjevně chybí bližší porozumění metodice historické práce, tj. kritiky a interpretace pramenů a vůbec práce s historickou sekundární literaturou. Hlavní cíl je vymezen rozhovory s pamětníky, a zde by právě ke prospěchu věci bylo třeba explicitně vyzdvihnout příslušné přístupy antropologie, oral history či historické sociologie. Tím spíše že právě tato část práce je pak obsahově dobře zvládnuta (tj. konkrétní práce s narátory, vedení otázek atd.). Snad bych jen měl zde okrajovou poznámku, že v rozhovorech bych vzhledem k tématu přivítal navíc otázky mířící a) na zkušenost (dobové povědomí apod.) se zakázaným zahraničním vysíláním a b) vlastní zkušenost se židovstvím a židovskou problematikou v daném místě (povědomí o plzeňské synagoze a židovské komunitě, co si vůbec pod pojmem židovství představovali apod.). Teprve na tomto pozadí lze smysluplně hovořit např. o stereotypech v antisemitské propagandě.

Výše naznačená kritika souvisí se závažnější námitkou: celé druhé a vlastně centrální téma práce – antisemitismus v protektorátní propagandě - , které je vymezeno čistě historicky, je zcela nedostatečné formálně i obsahově. Jinými slovy, působí dojmem dobře míněného diletantismu (dobře míněného proto, že jak řečeno, autorka leckterou literaturu četla a zpracovala část zjevně samostatně). Uvedu jen několik příkladů:

- teprve na druhé straně se jakoby na okraj dozvídáme, že židovská problematika je „jediným předmětem zkoumání“ a že se jí autorka zabývala „ze všech možných úhlů“. První věc týkající se jediného tématu (jeho zúžení), *musí* být vyzdvížena, upřesněna a zdůvodněna hned na začátku, následována pojmovým vymezením propagandy, rasové problematiky, židovství, antisemitismu, „diskursu Žida“ atd. Nic takového v práci nenacházíme, chybí i základní literatura k tématu (např. monografie K. Čapkové, Češi, Němci, Židé..). Postřehy k tématu se vyskytují nahodile roztroušeny dále v práci, vždy ale bez relevantních pojmů a kontextů, o „diskursivní analýze“ zde může být řeč jen opravdu těžko.

- přísné hodnocení práce s literaturou lze doložit např. na základě nesmyslného konstatování o ediční řadě Tereziánských studií: „Tyto dokumenty byly nalezeny v Institutu tereziánské iniciativy.“ Jde o standardní ediční řadu dané instituce, nikoli o nějaký jakoby archivní fond...

- přehled o dějinách protektorátu a československého rozhlasu je velmi nedostatečný. Ze sekundární literatury se citují a popisují četné věci a okolnosti, které s tématem práce bezprostředně nesouvisí (dilemata Háchy apod.), četné pasáže jsou pouze parafrází s opakovanou citací téhož zdroje, cituje se přitom chybně a často zcela neadekvátně: řazení citátů za sebou apod., citování banálních tvrzení, které nejsou těžištěm citovaného zdroje atd., to vše jsou věci, které by neměly být ani v seminární práci, aby se jim předešlo, stačilo by si pročíst velmi názorné pasáže v Ecově práci *Jak napsat diplomovou práci*.

- použitým citátům autorka často navíc zřejmě špatně rozumí, např.. ačkoliv se rasoví hygienici opírali o teorii zárodečné plazmy A. Weismanna, nelze následně Weismanna označit za rasového hygienika. Nebo v nástinu o dějinách rozhlasu citát o pokusném vysílání

v Bostonu nebo stanice WGEO, zjevně tedy zahraniční exilový rozhlas, je použit tak, jako by se jednalo o protektorátní aktivitu (?)

- začátek podkapitoly o dějinách rozhlasu navíc vypadá, jako by jeho část úplně z textu vypadala – bez přípravy se náhle hovoří o „stabilizaci“ od r. 1930 (tedy patrně v návaznosti na krizi?, o založení či počátcích zde není nic)

- čili ne že by práce obsahovala tvrzení či závěry vyloženě chybné, ale jde celkově o kompilaci velmi nekoherentní, chaotickou, mísící žánry, pomíjející podstatné pojmy a souvislosti ve prospěch zcela zbytečných informací, často neadekvátně pochopených.

- oproti tomu bych daleko více uvítal, vzhledem k tématu i obsahu rozhovorů, bližší analýzu vlastního fungování rozhlasového vysílání, rozbor struktury programové skladby, poměr např. hudebních, politických a osvětových programů apod., proporcionální vymezení propagandy v této skladbě, porovnání s jinými přednáškovými cykly atd. – zkrátka to, po čem uvedené rozhovory doslova vybízejí...

- i proto z celé této podstatné části práce zůstává tím nejcennějším konkrétní zprostředkování obsahů dohledaných pořadů a jejich aktérů. Kdyby tyto části byly ještě podrobněji rozvedeny a zhodnoceny ve výše uvedeném kontextu rozhlasového vysílání (popř. jiných zdrojů propagandy), méně by znamenalo více a mohla by vzniknout práce opravdu koherentní a přínosná.

Vzhledem k tomu, že v roli oponenta k práci přistupuji nikoli jako antropolog či sociolog, ale jako historik, práci doporučuji k obhajobě spíše s přísnějším hodnocením jako *dobrou*, ale při zdárném průběhu obhajoby připouštím i lepší hodnocení, neboť snahu, samostatnost i poctivé zpracování důležité části autorka prokázala.

V Praze, 12. 2. 2012

Mgr. Tomáš Hermann, Ph.D.